

Historie a vývoj římského práva, recepce

Mgr. Miroslav Frýdek

Důležité adresy

Interní stránky katedry:

<http://ktp2.upol.cz/>

Stránky dr. Bubelové a Mgr. Frýdka

<http://www.rimske-pravo-ol.estranky.cz/>

Stránky dr. Dostalíka

<http://www.rimskepravo.cz/>

Osnova

- I. Předmět a význam studia římského práva
- II. Právní romanistika a její představitelé
- III. Vývoj římského práva
- IV. Římské objektivní a subjektivní právo
- V. Vývoj římského státního zřízení
- VI. Recepce římského práva

I. Předmět a význam studia ŘP

- ŘP se stalo trvalou složkou evropské právní kultury
- *Ius est ars boni et aequi*
- Cílem římských juristů bylo vytvořit dokonalé právo, které mělo být nástrojem dobrých vztahů mezi lidmi, tak i nástrojem spravedlnosti

Předmět a význam studia ŘP - pokračování I.

- Základní nástroje:
 - nedotknutelnost práva jednotlivce nakládat se svým majetkem
 - ohled na skutečnou vůli jednajícího a úcta k ní
 - odpor ke zbytečnému formalismu
- ŘP se stalo základem všech kodifikačních snah soukromého práva
- Právní řády „vyrůstají“ z ŘP, přebírají jeho instituty, systematiku, zásady, principy a terminologii (recepce)

Předmět a význam studia ŘP - pokračování II.

- **Předmětem zkoumání je ŘP:**
 - v klasické podobě
 - v podobě jakou mu dal císař Justinian I.
 - vědecké zpracování ŘP ve středověku a novověku (glosátoři, komentátoři, právní humanisté, škola přirozeného práva, usus modernus pandectarum, historickoprávní škola, interpolační škola, římsko – řecká škola, škola antických právních dějin, moderní kritická škola, škola socialistické právní romanistiky)

Předmět a význam studia ŘP - pokračování III.

- **Historický význam** – od vzniku malé městské civitas až k ohromnému Imperium Romanum
- **Propedeutický význam ŘP** – studium ŘP slouží jako odborný úvod při vzdělávání právnického „dorostu“ na právnických fakultách (instituty, právní principy a zásady, „učí myslet právnicky“)
- **Praktický význam** – při argumentaci a historicam, mezinárodní dorozumívací prostředek mezi právníky, tertium comparationis

Předmět a význam studia ŘP - pokračování IV.

● Význam ŘP:

- Až do 19.stol.bylo ŘP platným a účinným pozitivním právem
- Jeho používání skončilo vydáním francouzského **Code civil** 1804, rakouského **ABGB** 1811 a německého **BGB** 1900
- Od těchto kodifikací je ŘP historickoprávní vědeckou disciplínou
- Dodnes je ŘP (v určité středověké úpravě - středověkých škol) subsidiárně platné v **Republice San Marino** a také je vedle holandského práva, práva afrických kmenů a „nového práva“ subsidiárně používáno v **Jihoafrické republice** (Roman Dutch law), dále ve **Skotsku** a na **Srí Lance**.

Účel trestu

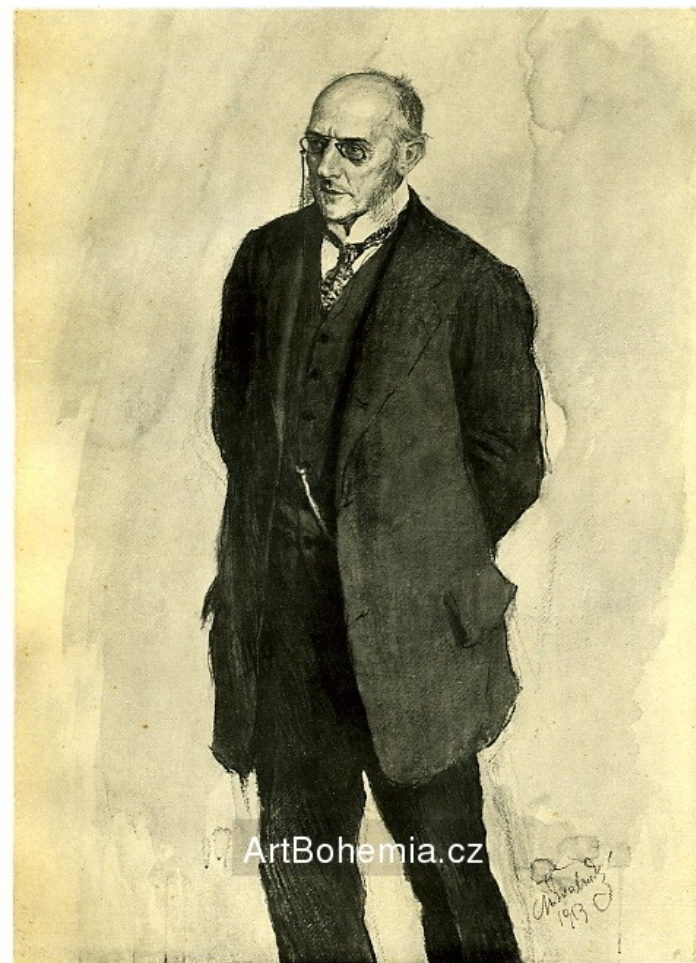
- **Cicero I.11 De off.:** Je totiž třeba zachovávat míru v pomstě i v trestu; myslím, že stačí, když útočník pyká za spáchané bezpráví tak, že by se sám podruhé už ničeho takového nedopustil a i jiní by ztratili chuť křivdit
- **ust. § 23 odst. 1 Trestního zákona:** Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.

Správa obce - veřejný zájem

- **Cicero I.25 De off.:** Jako soukromé poručnictví, tak i správa obce se má vykonávat k prospěchu těch, kteří jsou svěřeni její ochraně, a nikoli k prospěchu těch, jimž je obec sama svěřena.
- **Ust. čl. 23 odst. 3 Ústavy:** Slib poslance a senátora zní: "Slibuji věrnost České republice. Slibuji, že budu zachovávat její Ústavu a zákony. Slibuji na svou čest, že svůj mandát budu vykonávat v zájmu všeho lidu a podle svého nejlepšího vědomí a svědomí."

II. Právní romanistika a její představitelé

- **prof. JUDr. Leopold Heyrovský 1852 – 1924** - zakladatel české právní romanistiky
- Dějiny a systém soukromého práva římského
- Římský proces civilní

Představitelé

- **Prof. JUDr. Otakar Sommer** 1885 – 1940
- Prameny soukromého práva římského
- Texty ke studiu římského práva
- Učebnice soukromého práva římského I.,II.

Představitelé

- **prof. JUDr. Miroslav Boháček**
- **prof. JUDr. Jan Vážný**
- **prof. JUDr. Jiří Cvetler**
- **prof. JUDr. Milan Bartošek**
- **prof. JUDr. Jaromír Kincl**
- **prof. JUDr. Valentin Urfus**
- **prof. JUDr. Vladimír Král**

Představitelé

- **prof. Dr.h.c. JUDr. Peter Blaho, CSc.**

Představitelé

- **prof. JUDr. Michal Skřejpek, DrSc.**

Představitelé

- **doc. JUDr. Michaela Židlická, Dr.**

Představitelé

- **Naše alma mater - Olomouc**

- Mgr. Kamila Bubelová, Ph.D.
- Mgr. Petr Dostalík, Ph.D.
- Mgr. Miroslav Frýdek

- **Brno**

- doc. JUDr. Michaela Židlická, Dr.
- JUDr. Renata Veselá, Ph.D.
- JUDr. Pavel Salák, Ph.D

Představitelé

● Praha

- prof. JUDr. Michal Skřejpek, DrSc.
- doc. JUDr. Petr Bělovský, Dr.
- JUDr. David Falada
- JUDr. Záboj Horák, Ph.D.

● Plzeň

- prof. JUDr. Antonín Ignác Hrdina, DrSc.
- JUDr. Miroslav Černý, Ph.D.

I vědci si umí hrát ... 😊

dr. Salák

doc. Židlická

Mgr. Frýdek

III. Vývoj římského práva

- ŘP bylo právo původně malého antického městského státu – *civitas*, ležícího na březích Tiberu ve střední Itálii
- Postupně se z Říma stala mocnost a hegemón středomořské oblasti (punské války), z práva malé agrární obce se stalo právo světové říše
- Rozdělení Římské říše na západní a východní část (leges generales viz. přednáška o pramenech práva)

Vývoj římského práva – pokračování I.

- Používání ŘP i po zániku říší
- V západní části bývalé ŘŘ – Leges Romanae barbarorum
- Ve východní části např. v Řecku platil Hexabiblos až do 40. let 20. století

IV. Římské objektivní a subjektivní právo

- **Právo objektivní** – je souhrn právních norem – **právní řád**, jehož účelem je uspořádání života ve společnosti. Jeho normy jsou zachovávány z důvodu obecného přesvědčení členů společnosti o jeho závaznosti.
- Právní normy obsahují příkazy a zákazy, které členy společnosti zavazují k určitému chování jednání či „nejednání“. Právní normy stanovují **p r á v n í p o v i n n o s t i**.

Římské objektivní a subjektivní právo – pokračování II.

- Právo subjektivní - naopak od práva objektivního **přiznává práva a oprávnění**, tato práva a oprávnění pak působí:

in personam

in rem

Ius Quiritum

```
graph TD; IQ[Ius Quiritum] --> I[ius]; IQ --> F[fas]; IQ --> M[mos]; IQ --> C[consuetudo]; IQ --> A[aequitas];
```

ius

civilní
právo

fas

výrok
bohů

mos

usus
zvyk

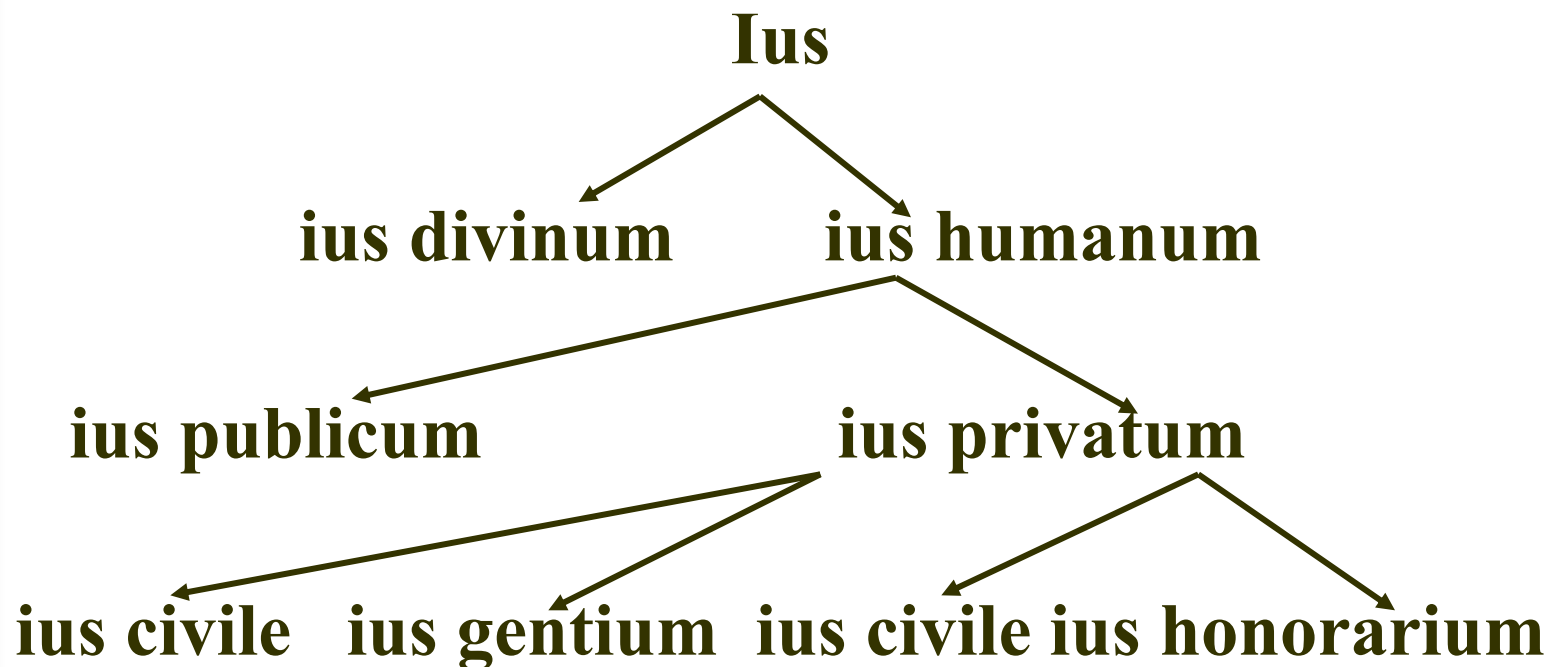
consuetudo

právní obyčej

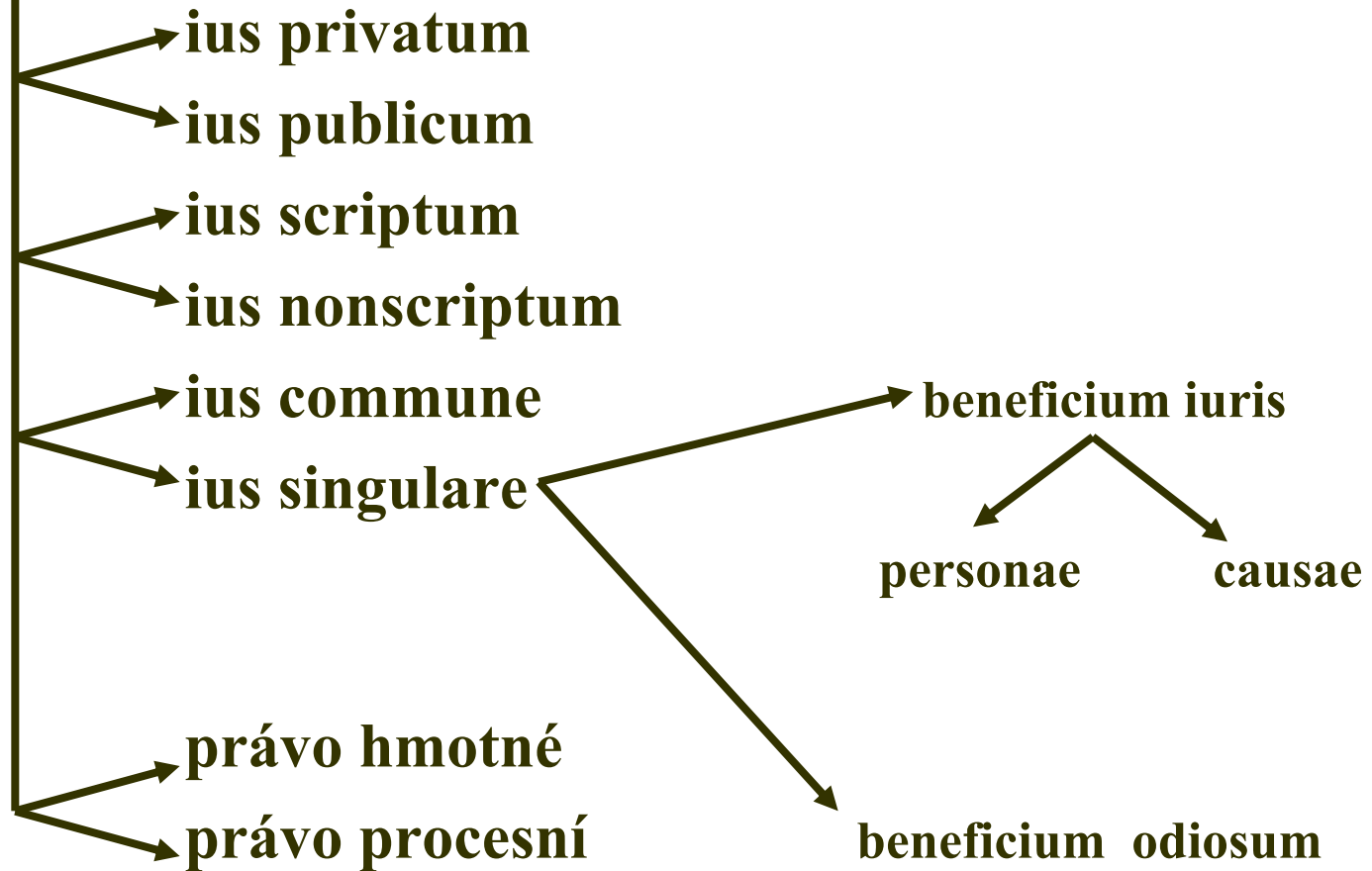
aequitas

smysl pro
vyšší spravedlnost

Struktura římského práva

Dělení římského práva

Práva občanů římských

- **ius honorum** – právo kandidovat na úředníka národa římského
- **ius suffragii** – právo občana hlasovat v komitiích (měli je i Latini prisci a coloniari pokud se zdržovali v Římě)
- **ius militiae** – oprávnění římského občana
- **ius migrandi** – oprávnění volně měnit bydliště; římsští občané + Latini prisci (přistěhovaní do Říma a zahrnutí do censu)
- **ius provocationis** – právo odvolat se z rozhodnutí magistráta ke komitiím (pomerium)

Pravomoci magistrátů

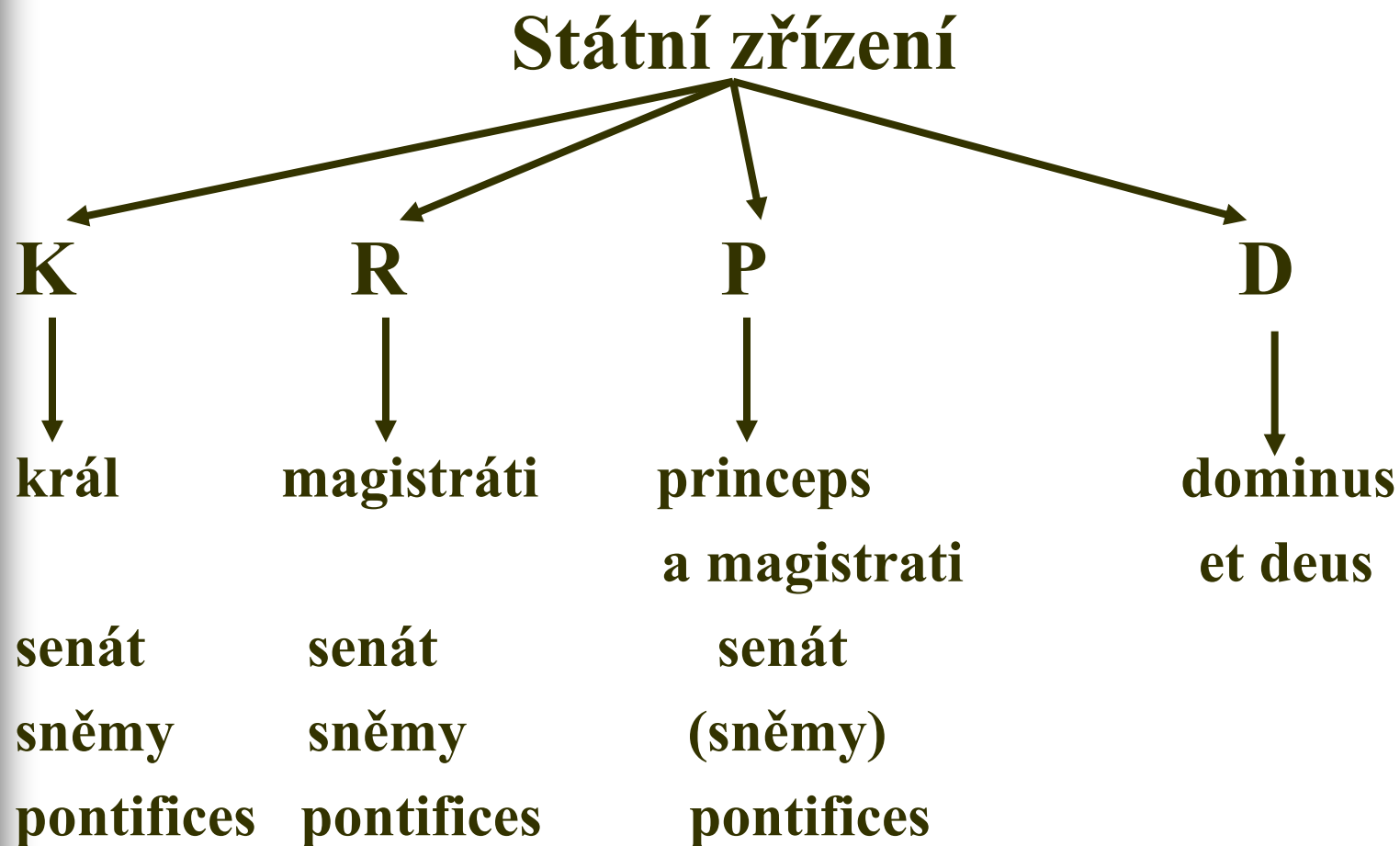
- **ius multidicende** – právo ukládat pokuty
- **ius agendi** – práva magistrátu s impériem svolat, řídit a přednášet návrhy v komitiích a v senátu
 - ius agendi cum populo
 - ius agendi cum patribus
- **ius auxilii** – právo pomoci (tribunů lidu)
- **ius edicendi** – právo magistráta vydávat v rámci své působnosti vyhlášky (edicta)
- **ius intercessionis** – právo zásahu proti opatřením kolegy nebo nižšího magistráta
- **ius coercendi** – právo trestat
- **ius iubendi** – právo vydávat rozkazy v rámci magistrátské pravomoci, u praetora – ius iudicandi, ius praetoris

V. Vývoj římského státního zřízení

- Doba královská
- Republika
- Principát
- Dominát

Vývoj římského státního zřízení

Království

- **Rex** – král
- **Senatus** – senát
- **Populus Romanus (Quirites)** – lid římský shromážděný v comitia curiata
- **Pontifices** – sbor kněží

Rex

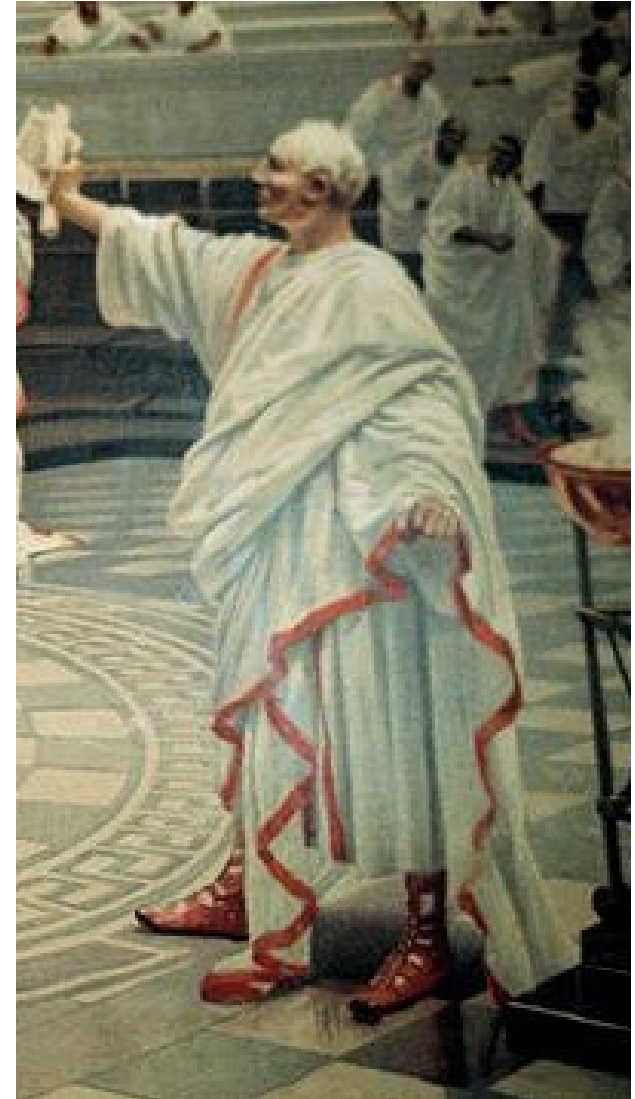
- Stál v čele obce, nebyl monarcha, ale lidový orgán
- Byl nejvyšším velitelem armády, nejvyšším knězem a vrchním soudcem
- Hodnost nebyla dědičná, ani nebyl jmenován svým předchůdcem
- Rex byl hlavou obce, byl nadán nejvyšší svrchovanou mocí
- Byl vybírán při velmi složitém sakrálním obřadu, při výběru krále spolupůsobil lid a kněží

Rex – pokračování I.

- **Auguratio** – je jmenování krále knězem na kterém se shodl lid po předchozím dotazu kněze na bohy, zda schvalují za krále tohoto člověka
- Výrazným rysem postavení krále byla jeho sakrální funkce – **rex sacrorum**, tato funkce přetrvala i za republiky, kdy byl tento „král kultu“ volen doživotně

Senatus

- Dle legendy založen Romulem jako jeho poradní orgán, skládal se ze zástupců rodů, měl tedy 300 členů
- Jeho kompetence nejsou v nejstarších dobách přesně dochovány

Populus Romanus (Quirites)

- **Gens**
- **Curia**
- **Tribus**
- **Populus Romanus**

Gens - rod

- PR se skládal z rodů (**gens**). Rod byl základní organizační jednotkou pospolitosti, v jeho čele stál **princeps gentis** – náčelník rodu, stařešina, jednotliví členové rodu se nazývali **gentilové**. Rod se odvozoval od společného předka.
- Rod jako celek držel veškerý majetek rodu.
- Podle rodů byla v nejstarších dobách organizována římská armáda

Curia – kurie

- Vyšší organizační jednotka než rod byla kurie (**curia**), ta vznikala seskupením příbuzných rodů. Rody se takto organizovaly především pro účely vojenské, náboženské a politické.
- Kurii tvořilo **10 rodů**, v čele kurie stál **curio**, ten řídil všechny záležitosti kurie a při kuriátním shromáždění – **comitia curiata** vystupoval jako mluvčí kurie.

Tribus - kmen

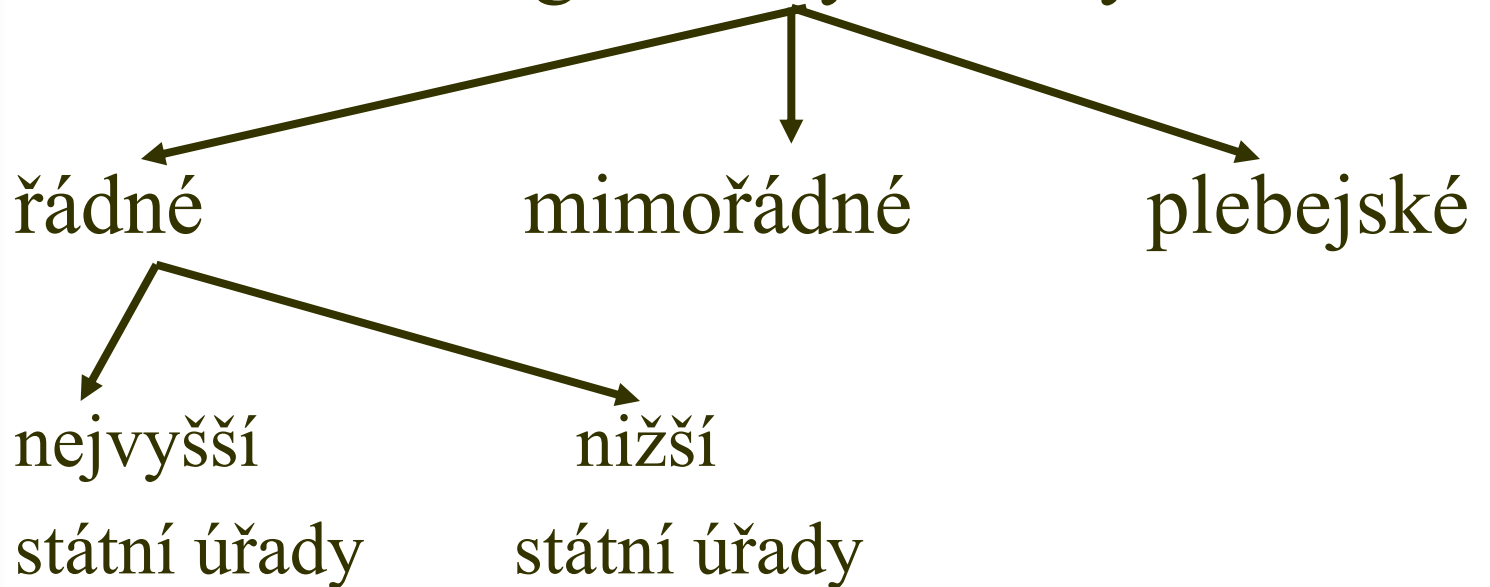
- **Tribus** – kmen se skládal z **10 kurií**
- V Římě byly 3 kmeny, které se jmenovaly:
Ramnes, Tities a Luceres
- Tři kmeny se pak spojily v národ římský –
populus Romanus

Pontifices

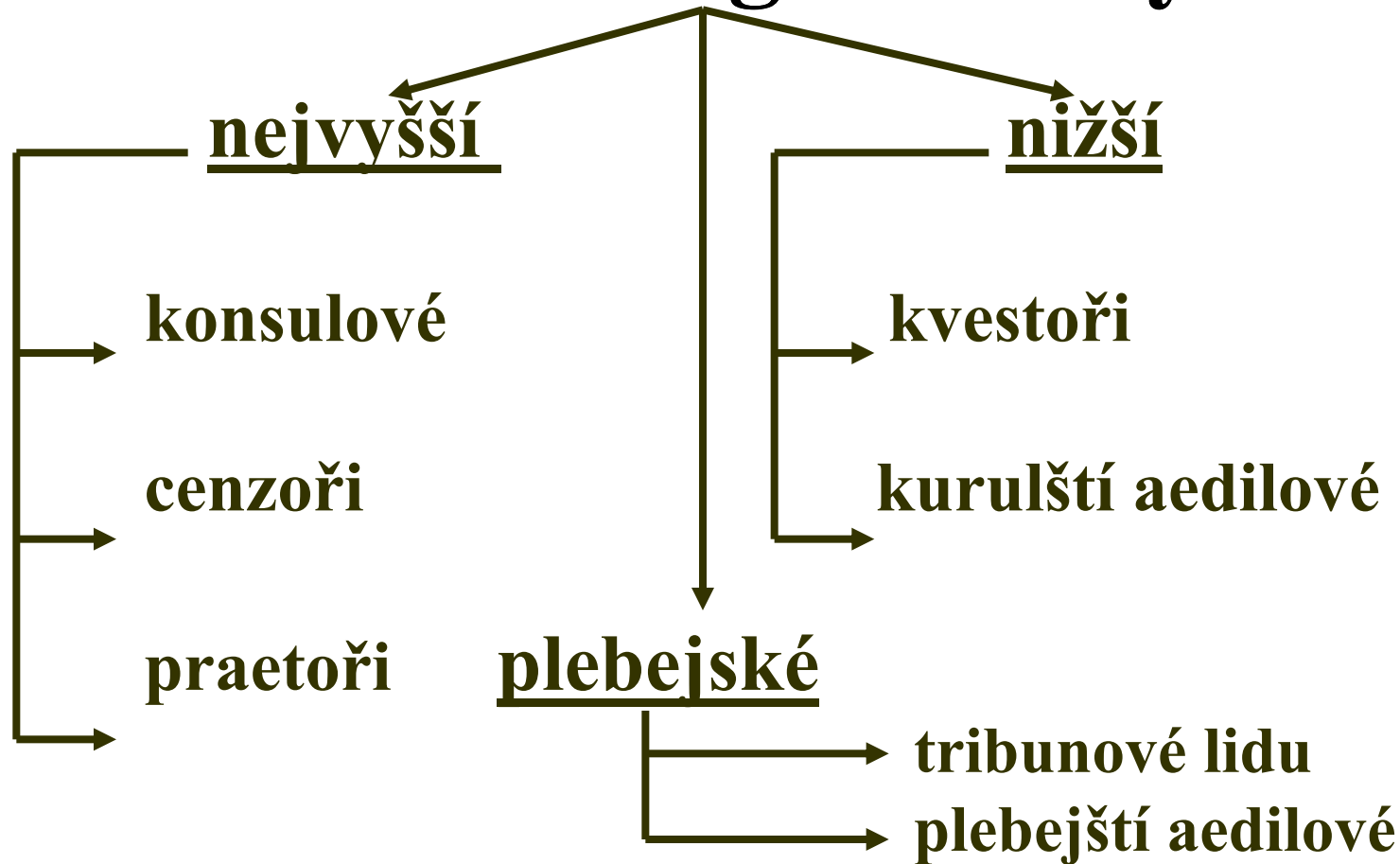
- Sbor kněží, v jejich čele stál král. Původně byli kněží jen patricijové.
- Comitia calata
- Byli vykladači práva – právo mělo sakrální charakter – byt to výrok bohů – **fas**
- **Augurové** – sbor kněží, kteří věštili z letu ptáků
- **Haruspikové** – sbor kněží, kteří věští z vnitřností obětních zvířat

Republika

Magistratury – úřady

Řádné magistratury

Společné principy: kolegiality, dočasnosti, bezplatnosti

Lex Villa annalis z r. 180 př.n.l.

- lex Villa annalis stanovoval nejnižší přípustný věk pro zastávání jednotlivých úřadů a to následovně:
 - Questura – od 28 let po desetileté službě e vojsku
 - Aedilita – od 37 let
 - Tribunát lidu – od 37 let
 - Praetura – od 40 let
 - Konsulát – od 43 let, ale až 3 roky po praetuře; opětovné nabytí konsulátu bylo možné nejdříve po 10 letech;

Konsulové

- byli voleni dva, konsulové byli nejvyšší úředníci Říma, měli vojenské a soudní pravomoci.
- Jejich pravomoc se nazývá **imperium** - nevyšší příkazovací a zakazovací moc
- konsulové měli proti sobě právo intercese – *ius intercessionis* –

Cenzoři

- *duo censores* – vždy byli voleni dva, volila je *comitia centuriata* každých pět let na dobu 1,5 roku. Tento úřad fungoval jako dvojice, pokud během censury jeden z censorů zemřel, druhý se musel úřadu vzdát.
- nejdůstojnější úřad a vrchol kariéry Římana.
- spravovali agendu evidence římských občanů, prováděli *census* – odhad majetku a podle něj zařazovali občany do majetkových tříd.
- spravovali i určité úseky financí, řídili těžbu v dolech, dávali do pachtu státní pozemky
- vedli album senátorů – zápisem přijímali nové členy a vyškrtnutím jména ze senátu vylučovali
- měli vrchní dozor nad mravy, mohli udělovat tzv. censorskou důtku – *nota censoria*.

Praetoři

- *colega minor* - menší kolega konsulů
- praetoři měli specializované impérium – *jurisdictio* – která zahrnovalo péči o veřejné a soukromé soudnictví.
- Praetoři byli podřízeni intercessi konsulů.
- Praetorové vydávali v rámci své činnosti tzv. edikty; *ius iudicandi*, *ius praetoris*
- Dvě praetury:
 - *praetor urbanus* – městský praetor – řídil spory mezi Římany,
 - *praetor peregrinus* – řídil spory mezi Římanem a Neřímanem.

Diktátor

- mimořádná magistratura, z toho plyne i způsob jeho ustanovení, nevolilo jej lidové shromáždění, ale jmenoval jej jeden z konsulů po dohodě se senátem.
- diktátor byl dosazován jen v nejtěžších dobách. Měl mimořádné pravomoci, jeho úkolem bylo zjednat pořádek (válka, vzpoura ...)
- nepodléhal intercesi. Z jeho rozkazu se nedalo odvolat k lidovému sněmu, proti diktátorovi tedy neplatilo – *ius provocationis*.
- Zánik diktatury:
 - splnění úkolu pro který byl jmenován (porážka nepřítele...)
 - uplynutím 6 měsíců
 - konec úředního roku konsula, který jej jmenoval

Kvestoři

- správci státní pokladny,
- v nejstarších dobách stíhali hrdelní zločiny, především zločin otcovraždy.

Aedilové

- Kurulští a plebejští aedilové - zvláštní kolegium, které konalo policejní dozor ve městě, dozíralo na dodržování pořádku na ulicích a na tržištích.
- **Kurulští aedilové** měli soudní pravomoc v tržních záležitostech – spory ze smluv o koupi a prodeji.
- **Plebejští aedilové** – působili také jako pomocníci tribunů lidu, spravovali plebejskou pokladnu

Tribunové lidu

- voleni *conciliem plebis*.
- Jednalo se o *personae sancrosanctis*
- hlavními úkoly tribunů lidu bylo:
 - chránit zájmy plebejů – *ius auxilii* - právo pomoci
 - později *ius intercessionis*
 - *ius coercendi* – právo trestat, každého, kdo neuposlechl příkazu tribuna
 - *ius cum plebe agendi* – právo svolávat plebeje na koncilium
 - později též *ius cum senatus agendi* - právo svolávat zasedání senátu

Apparitores

- Pomocný personál – *apparitores* – sluhové, písaři, hlasatelé – dostávali plat. Nebyli to úředníci.

VI. Recepce římského práva

- Zánikem Západořímské říše v roce 476 nezaniklo římské právo, to se i nadále na území zaniklé části říše používalo. Barbarské kmeny, které dobyly Západořímskou říši, se řídily svým právem, ale římské obyvatelstvo na území dnešní Itálie, Francie a Španělska se i nadále řídilo svým právem, tedy římským právem.

Recepce

- Recepce se rozumí obnovení zájmu o římskoprávní dědictví.
- Jde jen o technický výraz, jelikož recepce je z lat. recepto = přijímat.
- Nejde o přijetí ŘP, ale o obnovení římskoprávního dědictví, zájem o ŘP.

Glosátoři

- V 11. – 13. století dochází k **vědeckému zpracování ŘP**, které spočívalo ve výkladu pramenů římského resp. výklad *Corpus iuris civilis*.
- Jako první se vědeckým zpracováním římského práva začali zabývat učitelé boloňské univerzity, v jejichž čele stát zakladatel tzv. **glosátorské školy Irnerius**.
- Glosátorská škola je takto nazývána podle metody, kterou Irnerius pracoval. Irnerius a jeho následovníci, tzv. čtyři doktoři *quattuor doctores* Bulgarus, Martinu, Jacobus a Hugo, pracovali exaktní exegezí (vědeckým výkladem) *Corpus iuris civilis* a psali k ní glosy.

Glosátoři - pokračování

- **Glosa** je krátká poznámka, která se vztahovala k jednotlivým slovům v textu, glosy vysvětlovaly jednotlivé právní pojmy a podle toho, zda byly tyto glosy mezi řádkami, pak byly označovány jako **glosy interlineární**, pokud byly glosy na okraji textu, pak se označovaly jako **glosy marginální**.
- Tyto glosy získaly velkou vážnost a např. v Německu v době recepce římského práva platila zásada „*quidquid non agnoscit, non agniscit cura*“ tedy, co nezná glosa, nezná ani soud. V Německu na základě tohoto pravidla, byla recipována jen ta místa v justiniánově kompilaci, která byla glosována.

Komentátoři

- Druhou školou vědeckého zpracování římského práva byli následovníci glosátorů – **kompilátoři** - a jejich **komentátorská škola**.
- Představitelé této školy působili v Itálii ve 14. století až do poloviny 15. století.
- Komentátoři přizpůsobovali římské právo praktickým potřebám doby a jednotlivým případům. Vytvářeli všeobecní právní zásady, které vyvodili z jednotlivých případů obsažených v Justiniánově kodifikaci,
- O těchto všeobecných právních zásadách a jednotlivých právních institutech psali rozsáhlá právní pojednání, z jejich činnosti vzniklo to, co bychom dnes nazvali jako komentář k zákonu (odtud i název školy).
- **Představitelé:** Bartolus de Saxoferato, Baldus de Ubaldis, Cinus da Pistola.

Mos italicus a mos galicus

- Vliv komentátorů pronikl i na jiné univerzity a do jiných zemí, kde se začalo takto vědecky zpracované římské právo nazývat *mos italicus*.
- Ve Francii vznikla škola, která vědecky zpracovávala římské práva a byla nazývána v protikladu k *mos italicus* jako *mos galicus*.

Humanistická a elegantní jurisprudence

- Centrem tohoto vědeckého proudu byla univerzita v Bourges.
- **Představitelé:** Jacobus Cuiacius, Hugo Donellus aj.
- Díky pronásledování hugenotů ve Francii došlo po roce 1573 k velké hugenotské emigraci do Holandska. Mezi emigranty byli i právníci, kteří zde založili holandskou humanistickou školu právní vědy, která se stala v 16. a 17. století centrem právní romanistiky. Představitelé: Johannis Voet a Cornelius van Bynkershoek.

Škola přirozeného práva

- V 17. a 18. století vzniklá nový směr v právní vědě, jehož zakladatelem se stal **Hugo Grotius**. Tato právní škola navázala na tradice řecko-helenisticko-římské filosofie a do centra svého zájmu postavila teorii přirozeného práva.
- Základní myšlenkou této školy byla **idea lidského rozumu a lidské přirozenosti**.

Usus modernus pandectarum

- Tato škola zpracovávala pandektní právo (Digesta seu Pandectae).
- Prameny pandektního práva byly ty části římského práva, které:
 - upravil císař Justinián
 - bylo v Německu recipováno a
 - bylo vyučováno glosátory v Boloni.

Škola historickoprávní

- Škola historickoprávní (19. století), jejími představiteli byli Friedrich Carl von Savigny a Gustav Hugo.
- Historickoprávní škola využívala římské právo k vytvoření uzavřeného, bezmezerovitého právního systému, který metodu subsumpce (podřazení) hledal právní řešení určité kauzy.

Interpolační škola

- Interpolační škola je vědecký proud, který se snažil odhalit interpolace, úpravy provedené komisí pověřenou sestavením Justiniánovy kompilace, a tím zjistit pravou podobu klasického římského práva.

Římsko-řecká škola

- Římsko-řecká škola, jejímž představitelem byl Ludwig **Mitteis** (1859-1921), který rozšířil historickoprávní bádání v oblasti římského práva o další dvě historické disciplíny a oblasti, o **vlivy práva řeckého a studium egyptských papyrů - právní papyrologie.**

Škola antických právních dějin

- Škola antických právních dějin, jejím zakladatelem byl Mitteisův žák Leopold **Wenger** (1874 -1953), základní myšlenka této školy, která si nezískala mnoho přívrženců byla koncepcí jejímž výsledkem byla degradace římského práva jen jako součást antických právních dějin.

Moderní kritická škola

- Centrem této školy byla Itálie. Tato škola se vyznačuje především tím, že soustředila autory – právní romanisty – kteří začali vydávat odborné časopisy. K této škole se na začátku 20. století přihlásili mnozí němečtí, rakouští, ale později také českoslovenští (O. Sommer, J. Vážný, K. Rebro...), polští, jugoslávští právní romanisté.

Škola socialistické právní romanistiky

- Poslední školou je **Škola socialistické právní romanistiky**, která se vytvořila v Sovětském svazu a byla pěstována v tzv. Východním bloku. U nás byl představitelem této školy Milan Bartošek.

- Děkuji vám za pozornost a přeji vám příjemný den...

